

TÜRK-ALMAN KÜLTÜR DİPLOMASİSİ VE 1957 TARİHLİ KÜLTÜR ANTLAŞMASI

TURKISH-GERMAN CULTURAL DIPLOMACY AND 1957 CULTURAL AGREEMENT

Ceyhun ÖGRETEN*

Öz

Ülkelerin dış politika hedeflerini gerçekleştirme yolunda izledikleri yöntem ve kararlar diplomasi olarak tanımlanırken, uyguladıkları yöntemlerin karşılıklı iş birliği ve kültürel ilişkiler ekseninde gelişmesi de kamu diplomasisini oluşturmaktadır. Kamu diplomasisinin uygulama alanı olan kültürel diplomasi, devletlerin halkları arasında fikir, tarih, sanat ve kültür ilişkilerini kapsamakta, karşılıklı kültür antlaşmaları ise kültürel ilişkileri güçlendirmektedir. Bu çalışmada konu edilen Türk-Alman Kültür Antlaşması'nın temelini, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşan Avrupa bütünleşmesi fikrinin İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle tekrar gündeme gelmesi oluşturmaktadır. Avrupa bütünleşmesi düşüncesinin somut çıktısını oluşturan Avrupa Konseyi, üye devletleri ikili antlaşmalar yoluyla Avrupa kültürünü korumaya, karşılıklı medeniyet, tarih ve dillerini tetkik imkânı vererek Konseye üye devletlerin kültür antlaşmaları yapmalarını tavsiye etmektedir. Türkiye, Yunanistan ve İtalya ile 1951'de, Fransa'yla 1952'de, İngiltere'yle 1956'da birer kültür antlaşması imzalamıştır. Almanya ile olan kültür antlaşması ise Federal Almanya Cumhurbaşkanı Theodor Heuss'un Türkiye ziyareti esnasında 8 Mayıs 1957'de imzalanmıştır. Bu antlaşma sonrası her iki ülkede kültür diplomasisi bağlamında değerlendirilebilecek birçok adım atılmıştır. Bu çalışma, Türk-Alman Kültür Antlaşması çerçevesinde Almanya'nın Türkiye'deki kültür diplomasisi faaliyetleri üzerinedir. Araştırmada alan yazını, resmî yayınlar ve arşiv belgelerinden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: diplomasi, kültür diplomasisi, Avrupa Konseyi, Almanya, Goethe Enstitüsü, arkeoloji, eğitim

Abstract

Diplomacy encompasses the methods and decisions employed by states to pursue their foreign policy objectives, while public diplomacy focuses on the development of cooperative approaches and cultural relations. Cultural diplomacy, a subset of public diplomacy, encompasses relations related to ideas, history, art, and culture among nations. Bilateral cultural agreements serve to strengthen these cultural ties.

The subject of this study is the Turkish-German cultural agreement, rooted in the resurgence of the idea of European integration after World War I and its formalization with the establishment of the Council of Europe following World War II. The Council of Europe urged its member states to sign cultural agreements, aiming to encourage the preservation of European culture and promote mutual understanding through the exploration of civilizations, history, and languages. Turkey initiated cultural agreements with Greece and

* Dr. Öğr. Üyesi, MSÜ Hava Harp Okulu Dekanlığı Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü, İstanbul / Türkiye, cogreten@hho.msu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3118-9304

Italy in 1951, France in 1952, and Britain in 1956. The cultural agreement with Germany was signed on May 8, 1957, during the visit of the President of Federal Germany, Theodor Heuss to Turkey. Subsequently, both countries undertook numerous cultural diplomacy initiatives.

This study delves into Germany's cultural diplomacy efforts in Turkey within the framework of the Turkish-German Cultural Agreement, drawing upon relevant secondary literature, official publications, and archival documents.

Keywords: diplomacy, Council of Europe, Goethe Institute, archeology, education

Giriş

Bir devletin başka bir devletle kurduğu ilişkilerin temelinde diplomatik faaliyetler yatmaktadır. Diploması, uluslararası ilişkilerin müzakereler yoluyla büyükelçiler veya elçiler vasıtasıyla yönetilmesi olarak tanımlanmaktadır. Harold Nicolson'a göre, dış politikayı yürüten hükümetle o ülkenin diplomatları arasında var olan akit kapsamında diplomatlar herhangi bir parti ideolojisini veya kişisel görüşünü diplomatik görevlerine yansıtılmamalıdır. Bununla beraber diplomatların, anayasaya uygun olarak bütün hükümetlere bağlılıkla hizmet etmeleri, hükümetlerin de parti sempatipleri ne olursa olsun bütün bürokratlara güven göstermeleri gerekmektedir.¹ Kısacası *dış politika*, bir devletin uluslararası ilişkilerde izleyeceği yolu gösterirken *diploması*, dış politikanın gerçekleştirilmesine yönelik araçları, yöntemleri ve kararları kapsamaktadır.²

İkinci Dünya Savaşı'na kadar küresel siyasetin belirleyicisi, askerî ve ekonomik birleşenlerden oluşan *sert güç* olmuştur. Ancak savaşın sonunda uluslararası örgütlerin kurulması, yeni oluşan konjonktürle birlikte silah kullanımına sınır getirilmesi, kamuoyunun savaşa karşı tavır alması, ekonomik yaptırımların savaşın dışında olan sivilleri olumsuz etkilemesi *sert gücün* kullanılmasını engellemiştir.³ Bu kısıtlamalar devletleri, uluslararası ilişkilerde karşılıklı iş birliği ve kültürel faaliyetler ile diğer devletler üzerinde çekicilik yaratmak olarak tanımlanan *yumuşak güç* unsurlarını kullanmaya ve diplomatik ilişkilerin kuvvetlendirilmesine itmiştir.⁴ Devletler tarafından tercih edilen bu yöntem, *kamu diplomasisi* olarak tanımlanmakta ve yumuşak gücün bir unsurunu oluşturmaktadır.

Diploması, diplomatlar ve resmî kurullarca yürütülürken; kamu diplomasisi, kültürel, eğitim ve sosyal etkinliklerle yerine getirilmektedir.⁵ Bir başka deyişle *kamu diplomasisi* devletlerin

1 Harold Nicolson, *Diploması*, çev. Mete Ergin, Altın Kitap Yayınevi, İstanbul 1970, s. 84.

2 Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diploması*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995, s. 11.

3 Atilla Sandıklı, *Türkiye'nin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*, Bilgesam Yayınları, İstanbul 2015, s. 75.

4 İsmail Numan Telci, "Yumuşak Güç ve Düşünce Kuruluşları: Türkiye Örneği", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, Nobel Yayınları, Ankara 2015, s. 522. Joseph S. Nye yumuşak gücü; iş birliğiyle çekicilik unsurlarını devreye sokarak cezbetme gücünü kullanmak olarak tanımlamaktadır. Böylece karşı tarafın kabul etmesi istenilen hedef, askerî ve ekonomik güç kullanmadan kabul ettirilir. (Joseph S. Nye, *Yumuşak Güç*, BB101 Yayınları, Ankara 2020, s. 26.)

5 Ahmet Nafiz Ünalı, "Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü", *Bilig*, 91, (2019), s. 142.

yabancı toplumlarla iletişime geçmek için kullandıkları eğitim, kültürel ilişkiler, sergi, arkeoloji gibi faaliyetlerin tamamını oluşturmaktadır.⁶ Kamu diplomasisinin uygulama alanı olan *kültürel diplomasi* ise devletler ve onların halkları arasında fikir, tarih, sanat ve kültür ilişkilerini kapsamaktadır.⁷ Kültür diplomasisini yürütmekten sorumlu makamlar ise Kültür, Dışişleri ve Eğitim Bakanlıklarıdır.

Kültürel diplomasi, her türlü beşerî değiş tokuş anlamına gelmekte⁸ olup genellikle resmî ya da gayiresmî destek olarak belli bir konuda uzmanlaşmış nitelikli eleman ve bilgi üretimi amacını taşıyan düşünce kuruluşları vasıtasıyla yürütülmektedir. Bu sebeple bu kuruluşlar politika oluşturma sürecinde önemli bir işlev görmektedir ve genellikle çıkara dayanmayan, kâr amacı gütmeyen oluşumlar olmaları beklenmektedir. Onlar sadece finanse edilen ülke veya kurumların çıkarlarını gözetirler. Bazı devletler, özel statüyle kurulu düşünce kuruluşlarını da finansal olarak destekleyerek kendi ülkelerine ait değerler ve kültür üzerinden siyasi kararlara meşruluk kazandırmaya çalışmaktadır. Hatta bu yolla ülkeler, düşünce kuruluşları vasıtasıyla diğer ülkeler üzerinde baskı unsuru oluşturabilmektedir.⁹

Her ne kadar diplomasi 15. yüzyılda İtalyan şehir devletlerinde ortaya çıkmış, modern diplomasi kuralları Viyana Kongresi'yle şekillenmiş¹⁰ olsa da kültürel diplomasi önemini fark ederek teşkilatlanan ilk ülke Fransa olmuştur. 17. ve 18'inci yüzyıllarda Alliance Française, Fransız kültürünü tüm Avrupa'ya yaymaya çalışmıştır. Bu çaba sayesinde Fransızca önemli bir diplomasi dili haline gelmiş, ayrıca Fransız Devrimi'nin ideolojisi tüm Avrupa'ya aktarılmıştır.¹¹ Avrupa'daki diğer ülkeler de kültür diplomasi önemini kavrayınca bu alanda adımlar atmıştır. Fransız Enstitüsü 1907, İtalya Kültür Enstitüsü 1926 yılında kurulmuştur.¹² 1934 yılında İngiltere'de kurulan British Council, İngiliz dili ve kültürünü tüm dünyaya yaymayı amaçlamıştır.¹³

Bu gelişmeler paralelinde Almanya da kültür diplomasi alanında teşkilatlanmış, 1925 yılında Alman Akademik Değişim Hizmeti (Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD))'ni, 1951 yılında Goethe Enstitüsü (Goethe-Institut)'nü, 1953'te ise akademik ve bilimsel çalışmaları

6 Efe Sevin, "Türksoy Üzerinden Türk Kamu Diplomasisinin Dış Politikaya Etkisine Bir Bakış", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, Nobel Yayınları, Ankara 2015, s. 468-470.

7 Muharrem Ekşi, "Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, Nobel Yayınları, Ankara 2015, s. 347-349.

8 Milton Cummings, *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*, Center for Arts and Culture, Washington 2003, s. 1.

9 İsmail Numan Telci, "Yumuşak Güç ve Düşünce Kuruluşları: Türkiye Örneği", s. 526-527.

10 Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonunda Amerikan Başkanı Woodrow Wilson tarafından açıklanan *Wilson İlkelerinde*, devletler arasında *açık diplomasi*nin ilke edinilmesi prensibi ile diplomasiye yeni bir boyut kazandırılmaya çalışılmıştır. Ancak Wilson'un prensibi boşa çıkmış; İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması engellenememiştir. Bk. Fırat Purtaş, "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi", *Akademik Bakış*, VII/13, (2013), s. 3.

11 Ahmet Alemdar, *Kültürel Diplomasi: Almanya ve Türkiye Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2018, s. 28.

12 Aslı Yağmurlu, "Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi", *Selçuk İletişim*, II/12, (2019), s. 1201.

13 Ahmet Nafiz Ünalmış, "Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasi'nin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü", s. 146.

destekleyen Alexander von Humboldt Vakfı (Alexander von Humboldt-Stiftung) gibi önemli düşünce kuruluşlarını oluşturmuştur.¹⁴ Fransa'nın Alliance Française kuruluşunda olduğu gibi dil eğitimi kültürel diploması çalışmalarında önemli bir yer tutmakta ve kamu diplomasisi çerçevesinde kullanılmaktadır.¹⁵ Bu sebeple dil eğitimi bu düşünce kuruluşlarının faaliyet alanı içinde yer almıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan düşünce kuruluşları ve kültür derneklerinin temelinde Avrupa bütünleşmesi fikri yer almaktadır. Ancak İkinci Dünya Savaşı dönemi bu fikrin gerçekleşmediğini göstermiştir. Avrupa'da büyük yıkıma neden olan savaş sonrasında Avrupa bütünleşmesi fikri yeniden gündeme gelmiştir.

Avrupa bütünleşmesi fikrinin hayata geçirilmesi Avrupa Konseyi'nin kuruluşu ve hedefleriyle başlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş'ın etkisini artırması ve Çekoslovakya'daki rejim değişikliği, Batı Avrupa devletlerinin bir araya gelme konusunda hızlı adımlar atmasını sağlamıştır. İngiltere eski başbakanı Winston Churchill'in 5 Ekim 1946 tarihinde yaptığı konuşma sonrası Ocak 1947'de Avrupa Birliği Hareketi kurulmuştur. Bu gelişmelerle birlikte İngiltere ve Fransa ile Benelüks Grubu ülkeleri (Belçika, Lüksemburg ve Hollanda) arasında 17 Mart 1948 tarihinde imzalanan Brüksel Antlaşması'yla Batı Avrupa Birliği sağlanmıştır. Batı Avrupa Birliği'nden sonra ise İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, İrlanda, İsveç ve Norveç 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da imzaladıkları bir antlaşmayla Avrupa Konseyi'ni kurmuşlardır.¹⁶

Avrupa Konseyi Statüsü metninde; Belçika Krallığı, Danimarka Krallığı, Fransa Cumhuriyeti, İrlanda Cumhuriyeti, İtalya Cumhuriyeti, Lüksemburg Büyük Dukalığı, Hollanda Krallığı, Norveç Krallığı, İsveç Krallığı ve Büyük Britanya ve Şimali İrlanda Krallığı hükümetlerinin, adalet ve milletlerarası iş birliği temelinde barışın güçlendirilmesi, bireyin, siyasetin özgürlüğü ile hukukun üstünlüğünü prensip olarak fikrî ve ahlaki değerlere bağlı kalınması, sosyal ve ekonomik ilerlemenin sağlanması için Konseyin kurulduğu belirtilmektedir. Avrupa Konseyi'nin amacı ise üyeleri arasında, müşterek mirasları olan ülkü ve prensipleri korumak ve yaymak, siyasi ve ekonomik ilerlemelerini sağlamak amacıyla daha sıkı bir birlik meydana getirmek olarak açıklanmaktadır. Buna yönelik olarak da ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel, yasal ve idari alanlarda ortak hareket edileceği hüküm altına alınmıştır.¹⁷ Konsey, üye devletleri iki taraflı antlaşmalar yoluyla Avrupa kültürünü korumaya, karşılıklı medeniyet, tarih ve dillerini tetkik imkânı vermeye davet etmektedir. Statünün beşinci maddesiyle de üye devletlerin, kendilerinde bulunan tüm kültürel varlıkları Avrupa'nın

14 Aslı Yağmurlu, "Kültürel Diploması: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi", s. 1194-1195.

15 Aqm., s. 1199-1200.

16 Ali Servet Öncü-Erkan Cevziler, "Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: "Avrupa Konseyi" ve Türkiye'nin Konseye Üyeliği Meselesi", *Gazi Akademik Bakış*, VII/13, (2013), s. 20-22.

17 Council of Europe, *Council of Europe Status*, London 5.V.1949.

müşterek kültür ürünü olarak görmesi, bu ürünleri korumak ve karşılıklı tetkik yapabilecek şekilde önlem alması hüküm altına alınmıştır.¹⁸

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın bitişiyle başlayan Soğuk Savaş döneminde Batılı devletlerle birlikte hareket etmiş, Sovyetler Birliği'ni bir tehdit olarak algılamıştır. Böylece Amerika Birleşik Devletleri'yle Avrupa ülkelerinin bir araya gelerek oluşturdukları uluslararası örgütlere üye olmak için çaba sarf etmiştir. Avrupa Konseyi'nin kurulduğu 5 Mayıs 1949 tarihli konferansta Türkiye ve Yunanistan'ın üyelik talepleri gündeme gelmiştir.¹⁹ Başta buna muhalefet eden Norveç, İsveç ve Danimarka'nın görüşleri daha sonra değişerek Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne üyeliği kabul edilmiş ve 8 Ağustos'ta Strasburg'da yapılacak konseyin ilk konferansına davet edilmiştir.²⁰ TBMM de 12 Aralık 1949 tarihinde Avrupa Konseyi Statüsü ve üyeliğini onaylamıştır.

Üye her devletin üyeliğiyle kabul ettiği kültürel antlaşmalara yönelik karar kapsamında Avrupa Konseyi, 4 Kasım 1949 tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda üye devletler arasındaki kültürel sözleşmelerin sonuçlandırılmasına yönelik tavsiye kararını kabul etmiştir. Bu doğrultuda; kültürel eserlerin dolaşımı, bilimsel araştırma yapılması ve maddi kaynakların birleştirilmesi alanında iş birliği, Avrupa kültürünü tanıtmak için çalışan özel derneklerin teşvik edilmesi karara bağlanmıştır.²¹

Avrupa Konseyi'nin bu tavsiye kararı sonrası Bakanlar Kurulu 7 Şubat 1951 tarihinde aldığı bir kararla Yunanistan, Büyük Britanya, Fransa, Norveç, Danimarka gibi Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerle imzalanması muhtemel kültür antlaşmalarının imza yetkisini Dışişleri Bakanlığına vermiştir.²² Hemen ardından Yunanistan ve İtalya ile 1951'de, Fransa'yla 1952'de, İngiltere'yle 1956'da birer kültür antlaşması imza edilmiş ve bu antlaşmalardan ilk üçü sırasıyla 5932, 5934 ve 6162 sayılı kanunlarla tasdik edilmiştir.²³

Türk-Alman ilişkileriyle ilgili yapılmış olan çalışmalarda daha çok *sert güç* unsurları içerisinde yer alan askerî, siyasi ve ekonomik ilişkiler ele alınmıştır. Bu çalışmanın odak noktasını ise 1957 Kültür Antlaşması ekseninde *yumuşak gücün* ana unsuru durumundaki kültür oluşturmaktadır. Antlaşma sonrası Almanya'nın, kamu diplomasi kuruluşları vasıtasıyla Türkiye'de yürüttüğü kültürel ve diplomatik faaliyetler kamu diplomasisi açısından değerlendirilmiştir. Araştırmada alan yazını, resmî yayınlar ve arşiv belgelerinden faydalanılmıştır.

18 Council of Europe, *European Treaty Series – No. 18, European Cultural Convention*, Paris 19.XII.1954.

19 Ali Servet Öncü-Erkan Cevizliler, "Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: "Avrupa Konseyi" ve Türkiye'nin Konseye Üyeliği Meselesi", s. 25-26.

20 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları, İstanbul 2015, s. 1021.

21 Council of Europe Committee of Ministers, *Ministry of Foreign Affairs, Minutes of the Second Meeting Friday, Paris 4th November, (1949)*, s. 12.

22 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), KDB, 124-106-3/30-18-1-2, (7 Mayıs 1951).

23 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Devre XI, Cilt IV, İçtima Senesi 1, 7 Haziran 1958, s. 50-52 ve 61-65.

Türk-Alman Kültür Diplomasisi ve 1957 Tarihli Kültür Antlaşması

Türk-Alman ilişkilerinin 700 yıl önce;²⁴ diplomatik ilişkilerin ise 500 yıl önce başladığı düşünülmektedir. 1701 senesinde Osmanlı Elçisi Azmi Efendi'nin ziyareti ilk temas olarak gösterilebilir.²⁵ Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki resmî ilişkiler ise 18 Ocak 1871 tarihinde Alman Birliğinin kurulmasından sonra Prusya'dan devralınan iyi ilişkiler kapsamında başlamış ve gelişmiştir.²⁶ 19. yüzyılda Alman tarihçi Joseph Hammer Purgstall ile Jacob Philip Falmerayer isimli Alman bilim adamlarının Türk kültür ve tarihini tanıma odaklı yaptıkları araştırmalar, Almanya ile Türkiye arasındaki kültürel ilişkilerin başlangıcı sayılmaktadır.²⁷ Yine on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti bünyesinde hizmete başlayan Alman Askerî Misyonu, Almanya ile Türkiye arasındaki kültür ilişkilerini yoğunlaştırmıştır.²⁸ Ancak iki ülke arasındaki ilişkiler birbirinin kültürünü tanıma amacıyla değil genellikle Alman propagandası ekseninde gelişmiştir.

Kayzer II. Wilhelm'in 1889 ve 1898 senelerinde İstanbul'u ziyaret etmesi, Almanya'yla müttefiklik ilişkilerinin gelişmesine imkân vermiş ve Von Bieberstein 1898'de İstanbul'a büyükelçi olarak atanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar alternatif bir müttefik rolünü üstlenen Almanya ile 2 Ağustos 1914 senesinde imzalanan antlaşmayla Osmanlı Devleti, Avrupalı bir devlet tarafından eşit bir şekilde kabul edilmiştir.²⁹ Birinci Dünya Savaşı'nda ittifak boyutuna dönüşen ikili ilişkiler Cumhuriyetin ilanı sonrası da devam etmiştir.³⁰ Bu doğrultuda 3 Mart 1924 tarihinde Almanya Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında bir dostluk antlaşması imzalanmış, karşılıklı temsilcilik açılması ve diplomatik ilişkilerin başlaması kararlaştırılmıştır.³¹

Dostluk Antlaşması dışında Cumhuriyetin ilk yıllarında Almanya'dan teknik destek kapsamında yardım alınmıştır.³² Özellikle mimari alanında Ankara başta olmak üzere birçok şehrin imar planı Alman uzmanlara yaptırılmıştır. 1932 yılında Ankara'nın imar planıyla ilgili yapılan yarışmayı da Prof. Herman Jansen kazanmış, Ankara dışında İzmit, Gaziantep, Mersin, Tarsus, Ceyhan ve Adana'nın da imar planları yine Jansen tarafından hazırlanmıştır.³³

24 Sevim Karabela Şermet, "Alman Oryantalizminde Özel Bir İsim: Otto Spies ve Türkolojiye Hizmetleri", *Turkish Studies*, IX/5, (2014), s. 1190.

25 Nedret Kuran Burçoğlu, "Türk Alman İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, XI/1-2, (2003), s. 171.

26 Erkan Dağlı, "Alman Büyükelçilerinin Gözüyle Türk-Alman İlişkileri (1900-1938)", *Atatürk Dergisi*, V/1, (2016), s. 96.

27 Sezen Kılıç, *Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e Kadar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004, s. 90-91.

28 Nedret Kuran Burçoğlu, "Türk Alman İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi", s. 176.

29 Cenk Reyhan, "Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)", *Belleten*, LXIX/254, (2005), s. 229-235.

30 Gökhan Eşel, "Federal Alman Dışişleri Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Dönemi Türk-Alman İlişkilerinde 1957 Seçim Süreci", *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, V/3, (2020), s. 869.

31 TBMMZC, Devre II, Cilt VIII/I, İctima Senesi XI, 13 Nisan 1924, s. 643-644.

32 Gökhan Eşel, "Federal Alman Dışişleri Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Dönemi Türk-Alman İlişkilerinde 1957 Seçim Süreci", s. 869.

33 Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 44.

Sanat alanında eğitim veren kurumların yeniden düzenlenmesi ve yapılandırılması aşamasında da Alman uzmanlardan yardım alınmıştır. Devlet Güzel Sanatlar Akademisinin yeniden yapılandırılmasında Alman mimarlar Paul Bonatz (1877-1956) ve Bruno Taut (1880-1938), Devlet Konservatuvarının kurulmasında Alman besteci Paul Hindemith (1895-1963), Şehir ve Devlet Tiyatrosunun kuruluşunda Alman tiyatro yönetmeni Carl Ebert (1887-1980)'in katkıları büyük olmuştur.³⁴

1930'lu yıllarda teknik bilgi eğitimi için Almanya'ya öğrenci gönderilmesi, tarım alanında Alman bilim adamları ve öğretim görevlerinin Türkiye'ye gelmesi, Hitler Almanya'sının baskısı nedeniyle Türkiye'ye sığınan Yahudi bilim adamlarının İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin kurulması aşamasındaki katkıları iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri pekiştirmiştir.³⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya, Federal Almanya ve Doğu Almanya olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Demokrat Parti döneminde, İkinci Dünya Savaşı sırasında kesilen iki ülke ilişkilerinin yeniden başladığı görülmektedir. Diplomatik ilişkiler ilk önce başbakanların karşılıklı ziyaretleri şeklinde gerçekleşmiştir. Bu ziyaretlerden sonra ise 5-13 Mayıs 1957'de Federal Almanya Cumhurbaşkanı Dr. Theodor Heuss Türkiye'ye gelmiş, Ankara, Bursa ve İstanbul şehirlerini içeren kapsamlı bir ziyarette bulunmuştur.³⁶ Cumhurbaşkanı Theodor Heuss'un ziyareti sırasında, iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek için atılan adımlardan biri de kültür antlaşmasının imzalanmasıdır.

Federal Almanya Cumhuriyeti'yle de yapılacak kültür antlaşması kapsamında Bakanlar Kurulu 15 Nisan 1954 tarihinde Bonn Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü'ye,³⁷ görevinden ayrılmasından sonra ise yeni Büyükelçi Seyfullah Esin'e Federal Almanya ile Kültür Antlaşması imzalanması için görüşme yetkisi vermiştir.³⁸ Türkiye'nin Anadolu coğrafyasında var olmuş medeniyet ve toplumlara ait arkeolojik ve kültürel mirasın devamı olarak görülmesi, Federal Almanya'nın Türkiye ile kültür iş birliği yapmasının çekim merkezini oluşturmuştur. Ayrıca Almanya'nın yeniden imarında ihtiyaç duyulan iş gücünün de Türkiye'den sağlanması düşünülmüştür.

Yaklaşık üç yıl süren görüşmelerden sonra Dışişleri Bakanlığına antlaşmayı imza yetkisi 1957 yılı başında Bakanlar Kurulunca verilmiştir.³⁹ Bu gelişmelerden sonra Federal Almanya

34 Nedret Kuran Burçoğlu, "Türk Alman İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi", s. 195.

35 Sezen Kılıç, *Türkiye'deki Alman Okulları*, s. 163-164. Hitler rejiminin uygulamaları nedeniyle Almanya'dan Türkiye'ye çoğu akademisyen olan yaklaşık 1000 kişi göç etmiştir. (Melda Keser, "Philipp Schwartz: Türkiye'ye ve Alman Göçmenlere Katkıları", *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, III/5, (2020), s. 77-79.

36 Gökhan Eşel, "Federal Alman Dışişleri Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Dönemi Türk-Alman İlişkilerinde 1957 Seçim Süreci", *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, V/3, (2020), s. 871.

37 BCA, KDB, 135-41-17 / 30-18-1-2, (15 Nisan 1954).

38 BCA, KDB, 142-13-16.30 / 18-1-2, (15 Şubat 1956).

39 BCA, KDB, 145-116-1 / 30-18-1-2, (13 Mart 1957). 1971 yılına kadar Kültür Bakanlığı kurulamadığından, kültür faaliyetleri Millî Eğitim ve Dışişleri Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilmiştir. (Ceyhun Öğreten, "Türkiye'de İlk Kültür Bakanlığı Denemesi: Talât Sait Halman'ın "Kültür Devrimi" (13 Temmuz 1971 – 13 Aralık 1971)", *4 th International Culture, Art And Literature Congress April 1-3, 2022*, ANAS, Folklore Institute, Azerbaycan 2022, s. 189.

Cumhurbaşkanı Dr. Theodor Heuss'un ziyareti esnasında, Ankara'da iki ülke arasında 8 Mayıs 1957 tarihinde Kültür Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmayı Almanya adına Dışişleri Bakanı Heinrich von Brentano, Türkiye adına ise Bayındırlık Bakanı ve Dışişleri Bakanı Vekili Ethem Menderes imzalamıştır.⁴⁰ Bu antlaşmadan bir ay sonra da Avrupa Kültür Antlaşması'nın tasdikine dair kanun TBMM tarafından onaylanmıştır.⁴¹

Bu gelişmelerden bir yıl sonra 1958 Mayıs'ında Cumhurbaşkanı Celal Bayar Almanya'ya iadeiziyarete bulunmuştur.⁴² Bayar'ın ziyareti esnasında TBMM, Kültür Antlaşması'nı 7 Mayıs 1958 tarihinde gündemine almıştır. Görüşmelerde Trabzon Mebusu Mustafa Reşit Tarakçıoğlu yaptığı konuşmada, "Her iki hükümet iki milletin tarihini, edebiyatını ve dilini birbirine tanıtmak için üniversite ve yüksekokullarında kürsüler ihdas edecektir. Konferanslar verecek, talebe mübadelesinde bulunacaklardır. Her iki memlekette de izci teşkilâtı, sevgi cemiyetleri kurulacak, arkeoloji ve tarihî tetkikler yapılacaktır" diyerek antlaşmanın ana gayesini açıklamıştır. Bu açıklamadan sonra Federal Almanya ile 8 Mayıs 1957 tarihinde Ankara'da imzalanan Kültür Antlaşması, 7 Mayıs 1958 tarihinde tüm mebusların olumlu reyleri sonucunda onaylanmıştır.⁴³

Antlaşma kapsamında, imzacı devletler kendi üniversite ve diğer öğretim müesseselerinde diğer tarafın dili, edebiyatı, müesseseleri ve tarihiyle meşgul olarak kürsüler kurmayı, eğitim-öğretim ve konferans düzenlemeyi, iki ülke topraklarında diğer devlete ait kültür müesseselerinin gelişmesi konusunda gerekli önlemleri almayı kabul etmiştir. Ayrıca öğrenci, öğretim elemanı, teknisyen ve uzman personel değişimi/mübadelesi, spor müsabakaları, izci gezilerini teşvik edeceklerdir. Eski eserlerin mübadelesi, arkeolojik araştırma ve hafriyat ve tarihî abidelerin bakım ve restorasyonu konularında iş birliği yapılması, müze eserlerinin ve kütüphanelerdeki el yazmalarının fotoğraflarının çıkarılması ve verilmesi, Devlet arşivlerinden istifade edilmesi karara bağlanan hususlardandır. Daimî Muhtelit Komisyonları kurulması ve lüzum üzerine senede en az bir defa toplanması kararlaştırılmıştır. Antlaşma beş senelik yapılmıştır.⁴⁴

Antlaşmanın ikinci maddesinde, imzacı devletlerin kendi ülkelerinde diğer tarafın kültür müesseselerini geliştirmek için azami çaba göstereceğine yönelik bir hüküm bulunmaktadır. Ancak ilgili maddenin uygulanmasına yönelik görüşmeler 1970 yılına sarkmıştır. Türkiye adına görüşmeleri yapmak üzere Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Orhan Eralp görevlendirilmiştir.⁴⁵ İlgili maddenin Berlin eyaleti için de geçerli olmasına yönelik görüşmeler 14 Mayıs-4 Haziran 1970 tarihleri arasında iki ülke arasında yapılmış ve Aralık ayında Türkiye Bakanlar Kurulu söz konusu değişikliğin yapılmasına yönelik imza yetkisini Büyükelçi Orhan

40 *Almanya Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Kültür Antlaşması – Kulturabkommen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Türkischen Republik*, 8 Mayıs 1957.

41 *Resmî Gazete*, S. 9635, (17 Haziran 1957).

42 Gökhan Eşel, "Federal Alman Dışişleri Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Dönemi Türk-Alman İlişkilerinde 1957 Seçim Süreci", s. 872.

43 TBMMZC, Devre XI, Cilt IV, İçtima Senesi I, 7 Haziran 1958, s. 50-52.

44 TBMMZC, Devre XI, Cilt IV, İçtima Senesi I, 7 Haziran 1958, s. 50-52 ve 61-65.

45 BCA, KDB, 245-9-20 / 30-18-1-2, (3 Şubat 1970).

Eralp'e vermiştir.⁴⁶ Söz konusu maddenin Batı Berlin Bölgesi'nde de uygulanmasına yönelik bir ek protokol ise 4 Şubat 1972 tarihinde imzalanmıştır.⁴⁷

26 Mayıs 1986 tarihinde imzalanan bir ek protokolle Kültür Antlaşması'nın içeriği genişletilmiş ve iki ülke arasındaki kültürel etkileşimin genişletilebilmesi amacıyla Almanya'da ikamet ederken Türkiye'ye dönen Türk vatandaşlarının Türkiye'deki okullara yeniden uyum sağlamalarının desteklemek için bu okullara Alman öğretmenlerin takviyesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. 1957 Antlaşması'nın 18'inci maddesi kapsamında öğretmenlerin statüleri belirlenmiştir.⁴⁸ Türkiye ile Almanya arasındaki kültürel faaliyetler Kültür Antlaşması ve antlaşma kapsamında alınan kararlar ekseninde gelişmiş; özellikle Almanya, Alman dilini ve Alman kültürünü Türkler açısından çekim merkezi haline dönüştürmek için özen göstermiştir.

Antlaşma Kapsamında Yapılan Kültürel Etkinlikler

Türkiye ile Almanya arasındaki kültürel ilişkiler her ne kadar 19'uncu yüzyılda başlamış olsa da kültürel diplomasi olarak değerlendirilebilecek etkinliklerin 1957 antlaşması sonrası yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Kültür Antlaşması'nın imzasından sonra karşılıklı kültürel faaliyetler başlamış, etkinlikler genellikle müesseselerin desteklenmesi (okullar, düşünce kurulları), daimî komisyonlar, anma etkinlikleri, bilimsel toplantı, yayın ve çeviriler, festival ve sahne etkinlikleri, sanatçı buluşmaları, sergi, müzecilik, arkeoloji, eğitim yaklaşması gibi faaliyetlerden oluşmuştur. Türkiye ile Almanya arasındaki kültürel ilişkiler, eğitim, müessese desteği, sanat, edebiyat ve arkeoloji alanında yoğunlaşmıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası kültürel ilişkileri tekrar tesis etmek amacıyla 1951 yılında kurulan Goethe Enstitüsü, iki ülkenin karşılıklı iş birliği temelinde yürüttüğü kültürel etkinliklerde başrolü oynamıştır. Enstitünün kuruluş amacı da Alman dilini öğretmek, kültürel iş birliğiyle Almanya'nın yurtdışındaki imajını kültürel etkinlikler aracılığıyla desteklemek, iyi niyet içinde milletler arası diyalog ve diğer milletlerin kültürünü tanımak olarak açıklanmaktadır.⁴⁹ Goethe Enstitüsü, film gösterileri, müzecilik, kütüphanecilik, çizgi roman atölyeleri, festivaller, sergiler, müzik gibi kültürel faaliyetler yürüterek Türkiye'de Almancanın ve Alman kültürünün tanıtılmasına yönelik faaliyetler yürütmektedir.⁵⁰ Enstitü, Almancanın öğretilmesi amacıyla İstanbul, Ankara ve İzmir'de Almanca kursları düzenlemektedir.⁵¹

46 BCA, KDB, 259-85-18 / 30-18-1-2, (4 Aralık 1970).

47 BCA, KDB, 279-20-10 / 30-18-1-2, (29 Şubat 1972).

48 Milletlerarası Andlaşma Karar Sayısı: 86/10887, Sayı: 19259, (22.10.1986).

49 Oliver Zöllner, "German Public Diplomacy, The Dialogue of Culture", *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ed. Nancy Snow and Philip M. Taylor, Taylor and Francis Group, New York 2008, s. 263-265.

50 Goethe Institut, "Etkinlikler Türkiye", <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/ver.cfm> [Erişim tarihi: 30.12.2022].

51 Goethe Institut, "Türkiye'de Almanca Kursları", <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/spr/kur/gia.html> [Erişim tarihi: 30.12.2022].

Antlaşmanın imzasından sonra iki tarafın karşılıklı görevlerine yönelik düzenlemeler ve faaliyetler yürütülmüştür. Özellikle antlaşmanın 16. ve 17.'nci maddelerinde tanımlanan ve antlaşmanın yürütülmesinde önemli görevi olan Daimi Muhtelit Komisyonları oluşturulmuş ve toplantılar icra edilmiştir. Bu doğrultuda Türk-Alman Daimî Karma Kültür Komisyonu'nun ilk toplantısı 10-13 Haziran 1959 tarihinde Ankara'da yapılmış, toplantı sonucunda alınan kararlar Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır.⁵²

İki ülke arasında yapılacak tüm kültürel faaliyetlerin planlaması ve organizasyonunun yapıldığı Türk-Alman Daimî Karma Kültür Komisyonu ilk toplantısından sonra belli aralıklarla toplanmıştır. İkinci toplantı 9-10 Şubat 1961 tarihinde Bonn'da gerçekleştirilmiş, Türkiye'yi Ankara Üniversitesi DTCF'den Prof. Dr. Sedat Alp ile birlikte Milli Eğitim ve Dışişleri Bakanlığı temsilcileri temsil etmiştir.⁵³ Üçüncü toplantısını Berlin'de 8-10 Mayıs 1967 tarihleri arasında yapan Türk-Alman Daimî Karma Kültür Komisyonu toplantılarına kalabalık bir heyet gönderilmiştir. Ayrıca iki yıl boyunca sürecek kültürel faaliyet ve mübadeleleri bir programa bağlamak üzere imzalanacak protokolü imzalama yetkisi Heyet Başkanı Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Adnan Ötügen'e verilmiştir.⁵⁴ Dördüncü ve beşinci toplantılar da sırasıyla 24-26 Haziran 1971 tarihinde Bonn⁵⁵ ve 7-10 Kasım 1988 tarihinde Ankara'da icra edilmiştir.⁵⁶ Türk-Alman Daimî Karma Kültür Komisyonu en son 27-28 Kasım 2014 tarihinde Ankara'da toplanmıştır.⁵⁷ Kültür Antlaşmasına yönelik faaliyetler kültür diplomasisi yazınına uygun olarak dışişleri ve kültürden sorumlu bakanlık olan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmüştür.

Antlaşma kapsamında Almanya en çok eğitim alanında faaliyet yürütmüştür. Öğrenci burslarıyla değişim programları, yurt dışı dil okulları, yurt dışında bulunan okullar, kütüphanecilik bu kapsamda değerlendirilebilecek alanları oluşturmaktadır. Aslında Almanya'nın Türkiye'deki eğitim kurumları 19'uncu yüzyıla kadar geriye gitmektedir. 1843 yılında kurulan bir ilkokul, 1893 senesinde laiklik ve eşitlik temelinde eğitim veren bir liseye çevrilmiştir.⁵⁸ Osmanlı Devleti'nde yabancı okulların açılmasıyla birlikte Almanlar 1898 yılından itibaren İstanbul, İzmir, Beyrut ve Hayfa'da okullar açmışlardır. 1905 yılı istatistiklerine göre Osmanlı Devleti toprakları içinde yirmi dokuz adet Alman okulu bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birçok yabancı okul kapatılmasına rağmen Avusturya-Macaristan ve Alman okulları kapatılmamıştır. Bunlardan Beyoğlu, Boğaziçi, Yedikule ve Haydarpaşa Alman okulları kapatılmayan okullar içerisinde yer almaktadır.⁵⁹ Birinci Dünya Savaşı öncesinde İstanbul Darülfünununu Avrupa seviyesinde bir üniversiteye dönüştürmek amacıyla Alman Eğitim ve Kültür Enstitüsü kurulmuştur. Bu

52 BCA, KDB, 154-63-13 / 30-18-1-2, (13 Kasım 1959).

53 BCA, KDB, 158-41-18 / 30-18-1-2, (3 Şubat 1961).

54 BCA, KDB, 205-29-13 / 30-18-1-2, (8 Mayıs 1967).

55 BCA, KDB, 267-37-19 / 30-18-1-2, (28 Haziran 1971).

56 BCA, KDB, 609-764-6 / 30-18-1-2, (16 Ekim 1988).

57 Almanya'nın Türkiye'deki Dış Temsilcilikleri, "Kültür Alanında İkili Anlaşmalar", <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/kultur/-/1797646?view=> [Erişim tarihi: 25.12.2022].

58 Nedret Kuran Burçoğlu, "Türk Alman İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi", s. 179.

59 Sezen Kılıç, *Türkiye'deki Alman Okulları*, s. 69.

kapsamda on dokuz profesör İstanbul Darülfünunu bünyesine dâhil edilmiş, savaşın sona erdiği 1918 senesine kadar teknik iş birliği kapsamında on bine yakın öğrenci lisans ve lisansüstü öğrenim için Almanya'ya gönderilmiştir.⁶⁰ Birinci Dünya Savaşı sonunda kapatılan İstanbul Alman Lisesinin 16 Kasım 1924 tarihinde tek bir çatı altında toplanan Alman okullarını temsilen tekrar açılması ile Alman kültürel faaliyetleri başlamıştır.⁶¹ Alman düşünce kuruluşları içinde DAAD, Alexander von Humboldt Vakfı ve Max Weber Vakfı bünyesindeki Orient-Enstitüsü eğitim ve dil alanında önemli çalışmalar yapmışlardır.

Genç akademisyenleri *Almanya'nın partneri ve dostu yapmak* ve gelişen Alman dilini yaygınlaştırarak uluslararası tercih edilen kültürel dili haline getirmek için 1925 yılında kurulan DAAD'ın⁶² Türkiye şubesi kuruluşundan bu yana yaklaşık iki milyon öğrenci ve akademisyene destek sağlamıştır.⁶³ Günümüzde DAAD, Alman dilinin yaygınlaşması başta olmak üzere birçok alanda faaliyetlerini sürdürmekte ve özellikle üniversitelerarası iş birliği kapsamında yaklaşık bin altı yüz ortaklık yürütmektedir. DAAD tarafından hem Almanya'da hem de Türkiye'de finansal olarak desteklenen yaklaşık altı bin proje bulunmaktadır.⁶⁴ Bu doğrultuda Avrupa Birliği Projeleri ve Erasmus programı dâhilindeki öğrenciler dışında yılda dört binin üzerinde öğrenci ve akademisyen Almanya'da akademik faaliyetlerine devam etmektedir. DAAD, kültür, dil bilim, beşerî ve sosyal bilimler, hukuk, mühendislik, matematik başta olmak üzere birçok bilim alanında finansal destek sağlamaktadır.⁶⁵ Almanya'da öğrenim gören Türk öğrenci ve akademisyen sayısı UNESCO rakamlarına göre on binin üzerindedir. Bu istatistikler Almanya'yı eğitim ve öğretimde hedef ülke sıralamasında birinci, Türkiye'yi ise Alman öğrenciler tarafından tercih edilen yedinci ülke konumuna getirmektedir.⁶⁶ Almanya'nın Kültür Antlaşması'na bakış açısını yansıtmaya açısından önemli olan bu istatistikler, Almanya'nın kamu diplomasisi argümanlarını etkili kullandığını göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı döneminde faaliyetlerine ara veren Alexander von Humboldt Vakfı da antlaşmadan kısa bir süre önce 1953 yılında tekrar faaliyete geçmiştir.⁶⁷ Dünyanın İslam nüfusunun çoğunlukta olduğu bölgelerde *gönülleri ve fikirleri kazanmak* sloganıyla bilimsel ve akademik destek sağlayan vakıf, Türkiye ile Almanya arasında bilim insanı değişim programları

60 Sezen Kılıç, *Türkiye'deki Alman Okulları*, s. 120.

61 Sezen Kılıç, *Türkiye'deki Alman Okulları*, s. 162.

62 Oliver Zöllner, "German Public Diplomacy, The Dialogue of Culture", s. 266-267.

63 Alman Akademik Değişim Servisi, "DAAD Hakkında", <https://www.daad-turkiye.org/tr/hakkimizda/daad-hakkinda/> [Erişim tarihi: 25.12.2022].

64 DAAD Globus Landerbericht Turkiye, *Kurze Einführung in das Hochschulsystem und die DAAD-Aktivitation 2021*.

65 DAAD Globus, *Country Report Short Version Turkey 2022*.

66 <https://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>

67 Alexander von Humboldt, "History", <https://www.humboldt-foundation.de/en/explore/about-the-humboldt-foundation/history> [Erişim tarihi: 25.12.2022]; Mehmet Can Tokmak, *Kültürel Diplomasi Perspektifinden Uluslararası İletişim Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yabancı Temsilcilikler Üzerine Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020, s. 108.

yürütmektedir.⁶⁸ Alexander von Humboldt Vakfının ana faaliyet alanı eğitim olsa da Alman kamu diplomasası hedefi doğrultusunda İslam coğrafyasında Alman kültürünü ve etkinliğini arttırmaya yönelik tanıtım faaliyetleri yürütür.

Almanya Büyükelçiliğine bağlı eğitim üzerine çalışmalar yapan Max Weber Vakfı bünyesindeki Orient-Enstitüsü ise 1989 yılından bu yana Türkiye’de, Türkoloji alanında bölgesel, bilimsel araştırmalar yapmaktadır.⁶⁹ Enstitü, Türk ve uluslararası bilim insanlarıyla yakın iş birliği içerisinde Osmanlı Devleti’nin tarihini ve kültürünü, Türkiye’nin tarihini, müzik tarihi ve etnolojisini, Osmanlı ve Türk edebiyatını ve Türk dil bilimini araştırmaktadır.⁷⁰ Diğer müesseslerden farklı olarak Max Weber Vakfı, antlaşmaya uygun olarak karşılıklı kültürel etkileşimi geliştirmek için Türk kültürünü öğrenmeye yönelik çalışmalar yürütmektedir.

Türkiye’de Alman dilinde eğitim veren okullar, Kültür Antlaşmasını esas alarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Örneğin Almanca eğitim veren İstanbul Erkek Lisesinde, Kültür Antlaşmasıyla birlikte Almanca bölümü kurularak eğitime Türk ve Alman eğitim müfredatı doğrultusunda devam edilmektedir. Yine İstanbul Beyoğlu’nda bulunan Özel Alman Lisesi, matematik ve fen alanı ağırlıklı müfredatıyla Türk öğrencilere Almanya’daki üniversitelere girişte Alman öğrencilere verilen “Abitur Diploması” vermektedir.⁷¹

Bunların dışında 30 Mayıs 2008 tarihinde Berlin’de imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türkiye’de Bir Türk-Alman Üniversitesinin Kurulmasına Dair Antlaşma” kapsamında yükseköğrenim ve akademik araştırmalar alanında her iki ülke arasındaki ikili iş birliğini geliştirmek ve her iki ülkenin yükseköğrenim sistemlerini karşılıklı olarak zenginleştirmek amacıyla İstanbul’da bir Türk-Alman üniversitesinin kurulması hususlarında anlaşmışlardır.⁷² Resmi açılışı 29 Nisan 2014 tarihinde gerçekleştirilen üniversitede mühendislik, doğa bilimleri, ekonomi ve yönetim, hukuk, kültürel ve sosyal bilimler fakülteleri açılmıştır. 2020-2021 eğitim ve öğretim yılında kamu hukuku, siyaset bilimi, işletme, moleküler biyoteknoloji, kültür ve iletişim bilimleri, elektrik mühendisliği ve bilgisayar bilimi olmak üzere Türk-Alman Üniversitesinde yirmi dört ders Almanca olarak verilmektedir.⁷³

Türkiye’de konuşlu Alman kültür kuruluşlarına gönderilen her türlü vergi ve harçtan muaf tutulmasına yönelik kararlar karşılıklı kültür diploması faaliyetlerini oluşturur. İstanbul Özel Alman Erkek Lisesi bu konuda vergi, harç ve her türlü resimden muaf tutulan önemli örneklerden birini oluşturmaktadır.⁷⁴

68 Oliver Zöllner, “German Public Diplomacy, The Dialogue of Culture”, s. 267.

69 Mehmet Can Tokmak, *Kültürel Diploması Perspektifinden*, s. 109.

70 Orient Institut İstanbul, “Enstitü”, <https://www.oiiist.org/tr/institut/> [Erişim tarihi: 25.12.2022].

71 Almanya’nın Türkiye’deki Dış Temsilcilikleri, “Özel Alman Lisesi”, https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/kultur/-/1797674?view=#content_0 [Erişim tarihi: 25.12.2022].

72 *Resmî Gazete*, Sayı 27302, (28 Temmuz 2009).

73 DAAD Globus Landerbericht Turkiye, *Kurze Einführung in das Hochschulsystem und die DAAD-Aktivitation 2021*.

74 Goethe Institut, “Değişim Projeleri”, <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/spr/eng/aus.html> [Erişim tarihi: 30.12.2022].

Türk-Alman kültürel ilişkilerinde arkeolojinin önemi büyüktür. Arkeolojik kazıların geçmişi 19. yüzyıla kadar gitmektedir. IV. Frederick William tarafından 1829 yılının Nisan ayında Roma’da kurulan Alman Arkeoloji Enstitüsü; İtalya, Mısır, Almanya, Yunanistan, Viyana ve Madrid’le birlikte 1929’da Türkiye’ye de bir şube açmıştır. İstanbul’da ayrı bir Alman Arkeoloji Şubesi açılmasının temel sebeplerinden birisi Prusya Kraliyet Müzeleri’nin Batı Anadolu’da çok uzun yıllar süren kazılar yapmasıdır.⁷⁵

19’uncu yüzyıl başlarında Boğazköy harabelerinde bir medeniyetin yaşadığına yönelik düşüncenin hâkim olması üzerine Alman Doğu Derneği adına Dr. Hugo Winkler kazı izni almış ve araştırmalar sonucunda bulunan on bine yakın tabletteki kalıntıların Hitit Uygarlığına ait olduğu tespit edilmiştir. 1930’lu yıllarda Atatürk’ün talimatıyla Türk Tarih Kurumunun kurulması ve eğitim maksadıyla Sedat Alp’in Almanya’ya gönderilmesi Türkiye’nin Hitit Uygarlığı hakkında çalışma yapması sonucunu doğurmuştur. Özellikle DAAD ve Humboldt bursları Türk arkeologların bilgi ve tecrübelerinin artmasında önemli görevler üstlenmiştir.⁷⁶ 1955’te Bergama’daki Pergamon kazısı Prof. Dr. Phil E. Boehringer tarafından yapılmıştır.⁷⁷ Kültür Antlaşması’ndan sonra ise 1962’de Milet harabelerinin yanındaki Didyma Mabedi’nde Prof. Dr. R. Naumann’a,⁷⁸ 1963’te Ankara’nın Ilıca köyünde Dr. Winfried Orthmann’a,⁷⁹ 1968’de Antalya Finike yakınlarındaki antik Limyra şehri akropolindeki Heroon’da Dr. Borchhardt’a,⁸⁰ 1970’de Prof. Dr. Oscar Zieqenaus’a⁸¹ ve 1972’de Dr. Wolfgang Radt’a,⁸² yine 1972’de Elazığ ili Kürtepe mevkiinde Dr. Herald Hauptmann’a,⁸³ Kütahya’nın Emet ilçesi Örencik bucağı Çavdarhisar köyü sınırları içindeki Aizanoi ören yerinde Prof. Dr. Rudolf Naumann’a⁸⁴ ve Çanakkale iline bağlı Ezine ilçesinin Yeniköy sınırları içinde bulunan Beşige Tepe ören yerlerinde Alman Arkeoloji Enstitüsü adına kazı yapılmasına Bakanlar Kurulunca izin verilmiştir.⁸⁵ Günümüzde İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü, Türkiye’nin batısında bulunan Pergamon, Milet, Didyma ile İç Anadolu Bölgesi’nde Boğazköy Hattuşa’da Hitit kültürüne yönelik kazı çalışmalarına devam etmektedir.⁸⁶ Almanların, Anadolu’da yaşamış eski uygarlıklar hakkında arkeolojik kazılar

75 Yaşar Tınar, *Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün Cumhuriyet Yıllarında Anadolu Faaliyetleri (1923-2011)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2013, s. 16.

76 Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2005, s. 51 ve 145-146.

77 BCA, KDB, 140-81-5 / 30-18-1-2, (6 Eylül 1955).

78 BCA, KDB, 165-35-13 / 30-18-1-2, (6 Ağustos 1962).

79 BCA, KDB, 172-46-20 / 30-18-1-2, (3 Eylül 1963).

80 BCA, KDB, 228-88-15 / 30-18-1-2, (14 Aralık 1968).

81 BCA, KDB, 249-27-11 / 30-18-1-2, (18 Nisan 1970).

82 BCA, KDB, 281-37-1 / 30-18-1-2, (25 Nisan 1972).

83 BCA, KDB, 284-53-2 / 30-18-1-2, (15 Temmuz 1972).

84 BCA, KDB, 339-65-3 / 30-18-1-2, (8 Ağustos 1975).

85 BCA, KDB, 456-508-7 / 30-18-1-2, (16 Temmuz 1982).

86 Almanya’nın Türkiye’deki Dış Temsilcilikleri, “DAI-Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul”, <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/kultur/-/1797670?openAccordionId=item-1797682-0-panel&view=> [Erişim tarihi, 30.12.2022]. İlgili bölgelerde yürütülen kazı çalışmaları için bakınız: Almanya’nın Türkiye’deki Dış Temsilcilikleri, “Arkeolojik İşbirliği’ne Tarihi Bakış”, <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/kultur/historische-notizen-archaeologie/1797600> [Erişim tarihi: 25.12.2022].

vasıtasıyla öğrendikleri bilgiler, Türkiye'nin kültürel olarak bir çekim merkezi olmasına neden olmuştur.

Kültür Antlaşması'nın imzalanmasıyla, Alman arkeologlar tarafından yapılan kazı çalışmaları sonucu gün yüzüne çıkarılan kültür unsurlarının Almanya'da öğrenilmesi ve duyulması maksadıyla sergi programları hazırlanmıştır. Bu doğrultuda Alman Güzel Sanatlar Konseyi tarafından 17 Ocak-19 Mart 1961 tarihlerinde Köln ve Münih, 9 Nisan-29 Mayıs tarihleri arasında ise Berlin şehrinde icra edilen *Hitit Sanatı Sergisi* iki ülkenin karşılıklı kültürel faaliyetleri açısından oldukça önemlidir.⁸⁷ Türk yetkililer sergiye gidecek eserlerin seçilebilmesi için bir komisyon oluşturarak yaklaşık değeri 3 milyon Türk lirası olarak tahmin edilen 204 Hitit eserini Almanya'ya göndermiştir.⁸⁸ Alman Devlet Başkanı Konrad Adenauer söz konusu sergiler için Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e bir mektup yazarak, sergi için Türkiye'den gönderilen tarihî eserlerin önemini belirtmiş ve kendisine serginin hamisi olmasını teklif etmiştir. Mektupta dikkat çeken ifade, kültür diplomasinin önemli bir örneğini oluşturan Türkiye'de serbest seçimlerin yapılmasına karşı duyulan memnuniyetin ifadesidir. Şansölyenin mektubuna Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in verdiği cevapta; iki devlet arasındaki kültürel münasebetlerin ülkeleri yakınlaştıracığı belirtildikten sonra, Türkiye topraklarında yaşamış bir medeniyete ait tarihî eserlerin Almanya'ya gönderilmesinin bu yakınlaşmayı pekiştireceği ifade edilmiştir. Ayrıca serbest seçimlerin en kısa sürede yapılarak yönetimin demokratik usuller çerçevesinde sivillere devredileceği belirtilmiştir.⁸⁹ Adenauer ile Cemal Gürsel arasındaki mektuplaşma, kamu diplomasisi için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Adenauer mektubunda, Türkiye'deki siyasete yönelik söylemlerini elçilik veya bir nota vasıtasıyla değil kamu diplomasisinin sağladığı avantajları kullanarak gerçekleştirmiş ve Türkiye'deki iç siyasete yönelik görüşlerini aktarmıştır. Bu sergiyi 8 Mayıs-23 Haziran 1965 tarihlerinde Darmstadt ve Münih, 5 Eylül-10 Ekim 1965 tarihlerinde ise Köln şehrinde açılan *Türk Halı ve Seramikleri Sergisi* izlemiştir.⁹⁰ Sergiye Türk müzelerinden seçilen 156 eser gönderilmiştir.⁹¹ Karşılıklı kültürel faaliyetler kapsamında daha önce Türkiye'de bulunan ve restorasyonları Almanya'da yapılan tarihî eserler, Ingelheim'da 1972 kışında açılan başka bir sergiye gönderilmiştir.⁹² Türkiye'nin antlaşma kapsamında Almanya'da açmış olduğu sergiler kamu diplomasisinin hedeflerine uygun faaliyetlerdir.

Türk-Alman Kültür Antlaşması'nın başka bir boyutu da edebiyattır. 1940'tan sonra Millî Eğitim Bakanlığının *Dünya Klâsiklerinden Çeviriler* programının başlatılmasıyla Almanca

87 Ernst Thiele, *Kunst und kultur der Hethiter: eine ausstellung des deutschen kunstrates e. V., und des Rautenstrauch-Joest-Museums der Stadt Köln*, Wallraf-Richartz-Museum, Köln 1961; Ingeborg Maure, *Kunst und Kultur der Hethiter, Eine Ausstellung d. Dt. Kunstrates 9. April – 29. Mai 1961, Berlin*, Wallraf-Richartz-Museum, Berlin 1961.

88 BCA, KDB, 157-25-19 / 30-18-1-2, (7 Kasım 1960).

89 BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (BÖKM), 41-246-4 / 30-1-0-0, (2 Ağustos 1960).

90 Deutscher Kunstrat, *Türkische Kunst, Historische Teppiche und Keramik, Eine Ausstellung des Deutschen Kunstrates*, 8. Mai – 23. Juni 1965, Darmstadt; Deutscher Kunstrat, *Türkische Kunst, Historische Teppiche und Keramik, Eine Ausstellung des Deutschen Kunstrates*, 5. September – 10. Oktober 1965, Köln.

91 BCA, KDB, 184-15-20 / 30-18-1-2, (15 Mart 1965).

92 BCA, KDB, 278-10-6 / 30-18-1-2, (14 Şubat 1972).

eserler çevrilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda, Johann Wolfgang von Goethe ve Friedrich Schiller başta olmak üzere Heinrich Heine, Adalbert Chamisso, Georg Büchner, Gotthold Ephraim Lessing, Gerhart Johann Robert Hauptmann, Friedrich Hölderlin, Grimm Kardeşler, Christoph Martin Wieland, Heinrich von Kleist gibi ünlü Alman yazarlarının yanı sıra Immanuel Kant, Gottfried Wilhelm Leibniz, Desiderius Erasmus, Johann Gottfried Herder, Friedrich Wilhelm Nietzsche, Johann Gottlieb Fichte, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Arthur Schopenhauer gibi Alman filozofların yapıtları da Türkçeye çevrilmiştir. Hasan Ali Yücel'in ölümüyle yavaşlayan çalışmalara rağmen çevirmenlerin ve yayınevlerinin sürdürdüğü çalışmalar sonucu Türk okuruna 1950'li yıllardan itibaren Franz Kafka'nın, 1960'lı yıllarda da Bertolt Brecht'in yapıtları tanıtılmıştır. Brecht'in *Sezuan'ın İyi İnsanı*, *Kafkas Tebeşir Dairesi*, *Üç Kuruluşluk Opera* gibi bazı yapıtları aynı zamanda sahnelenerek daha geniş bir seyirci topluluğuna sunulmuştur. Türkiye'deki Alman çeviri eserlerden Behçet Necatigil, Haldun Taner, Melih Cevdet Anday ve Ferit Edgü gibi Türk yazarların etkilendiği söylenebilir. 1961 İşgücü Antlaşması sonrası Almanya'daki Türk nüfusun artmasıyla Zafer Şenocak, Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Gül Dağ ve Fethi Savaşçı gibi iki kültürden de etkilenen Türk yazarlar ortaya çıkmıştır.⁹³

Alman yazarlara ait eserlerin Türk okuyucusuyla buluşması, Alman kültürünün anlaşılması ve tanıtılması açısından etkili bir kamu diplomasisi örneğidir. Bununla birlikte, Alman edebiyatını örnek alan Türk yazarların varlığı Alman kamu diplomasisinin başarısını göstermesi açısından önemlidir; lâkin Alman yazarların Türk edebiyatından ne kadar etkilendiği veya örnek aldığı hususu ise tartışmalıdır. Antlaşma kapsamında Türk gazete, dergi ve kitapların basımı, Yaşar Kemal, Orhan Veli gibi Türk yazarların kitaplarının Almancaya tercüme edilmesi önemli gelişmeler arasında gösterilebilir.⁹⁴

Federal Almanya ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki kültürel ilişkiler, tarihte olduğu gibi günümüzde de birçok alanda devam etmektedir. Sonuncusu 2014 yılında gerçekleştirilen Türk-Alman Daimî Karma Kültür Komisyonu raporunda eğitim ve öğrenci değişimi alanında kararlar alınmış ve 2014 senesi Türk-Alman Bilim yılı ilan edilmiştir. Türk Alman Bilim Yılı Almanya'da 23 Ocak 2014 tarihinde, Türkiye'de ise 6 Mart 2014 tarihinde Ankara Üniversitesi Rektörlüğünde gerçekleştirilen törenle başlamıştır.⁹⁵ 2014 yılında kitap, belgesel ve film çalışmaları, Erasmus öğrenci değişimleri, Fizikte Türk-Alman İş Birliği toplantısı gibi eğitim ve dil alanında önemli kültürel ve bilimsel etkinlikler düzenlenmiştir.

Sonuç

Türk-Alman Kültür Antlaşması, Almanya'dan Türkiye'ye cumhurbaşkanlığı düzeyinde yapılan ilk resmî ziyarette imzalanmıştır. Böylece Türk-Alman ilişkilerine kültürel bir boyut

93 Nedret Pınar, "Türkiye'de Alman Kültürü ve Goethe", *Erdem*, VI/16, (1990), s. 258-260.

94 Nusret Ekin, "Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Türk-F. Alman İlişkileri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 45, (2011), s. 293.

95 *Bülten*, yay. haz. Sibel Aysıl Özkan, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2014, s. 12.

kazandırılmıştır. Bahsi geçen antlaşmada öğrenci, öğretim elemanı, teknisyen ve uzman personel değişimi/mübadlesi, spor müsabakaları, izci gezilerini teşvikler yer almaktadır. Ayrıca eski eserlerin mübadlesi, arkeolojik araştırmalar ve tarihî eserlerin bakımı-restorasyonu konularında iş birliği yapılmasına karar verilmiştir. Bunun yanı sıra müze eserlerinin ve kütüphanelerdeki el yazmalarının fotoğraflarının çıkarılması ve verilmesi, devlet arşivlerinden istifade edilmesi karara bağlanmıştır.

1957 Kültür Antlaşması'yla Almanya'nın, Türkiye'de yürüttüğü kültür faaliyetlerini Goethe Enstitüsü, DAAD, Alexander von Humboldt Vakfı ve Max Weber Vakfı bünyesindeki Orient-Enstitüsü vasıtasıyla yürüttüğü görülmektedir. Eğitim alanında Alman dilinin öğretilmesi amacıyla İstanbul Erkek Lisesi'nde Almanca bölümü kurulurken, edebiyat alanında da Almanca eserler Türkçeye çevrilmiştir. Antlaşma kapsamında Alman Arkeoloji Enstitüsü'ne Pergamon, Didyma Mabedi, Ilica köyü, Limyra şehri akropolü ve Aizanoi ören yerinde kazı izni verilmiştir.

Antlaşma, Türkiye açısından eğitim ve öğrenci yetiştirilmesi ekseninde değerlendirilmiş ve Alman eğitim sisteminde eğitim görmüş nitelikli bireylerin Türkiye'nin ekonomik ve kültürel gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Almanya açısından ise antlaşmanın Türkiye'deki Alman nüfusunu, kültürünü ve etkinliğini artıracığı, ayrıca Alman dilinin kullanılabilirliğine olumlu katkı sağlayacağı değerlendirilmiştir. Antlaşma kapsamında yapılacak öğrenci değişimleri sayesinde Alman kültürü ve dili öğrenerek mezun olacak Türk öğrencilerin, karar alıcı seviyelerde Alman çıkarlarına olumlu katkı sağlayacağı düşünülüyor söylenebilir.

1957 Kültür Antlaşması ve daha sonra imzalanan 1961 İşgücü Antlaşması'yla özellikle 1970'li yıllarda Türkiye'den yetenekli, eğitilmiş ve nitelikli iş gücü Almanya'ya gitmeye başlamıştır. Günümüzde öğrenci, akademisyen ve nitelikli iş gücünün Almanya'ya göçü hala sürmektedir. Özellikle Almanya'nın ekonomik çekim gücü ve akademisyenlerin ihtiyaç duyduğu çalışma ortamının uygun olması bu süreci desteklemektedir. Bu bağlamda Almanya'nın, 1957 Kültür Antlaşması ve diğer uygulamalarla Almanya'yı Türkler açısından bir çekim merkezine dönüştürdüğü ve kamu diplomasisi açısından başarıya ulaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Resmî Yayınlar

Almanya Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Kültür Anlaşması-Kulturabkommen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Türkischen Republik, 8 Mayıs 1957.

Council of Europe Status.

Council of Europe Committee of Ministers.

Milletlerarası Andlaşma Karar Sayısı: 86/10887, Sayı: 19259, (22.10.1986).

Resmî Gazete.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC).

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akurgal, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2005.

Alemdar, Ahmet, *Kültürel Diplomasi: Almanya ve Türkiye Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2018.

Burçoğlu, Nedret Kuran. “Türk Alman İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi”, *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, XI/1-2, (2003), s. 169-209.

Bülten, yay. haz. Sibel Aysel Özkan, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2014.

Cummings, Milton, *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*, Center for Arts and Culture, Washington 2003.

DAAD Globus Landerbericht Turkiye, *Kurze Einführung in das Hochschulsystem und die DAAD-Aktivitation 2021*.

DAAD Globus, *Counry Report Short Version Turkey 2022*.

Deutscher Kunstrat, *Türkische Kunst, Historische Teppiche und Keramik, Eine Ausstellung des Deutschen Kunstrates, 8. Mai – 23. Juni 1965, Darmstadt*.

, *Türkische Kunst, Historische Teppiche und Keramik, Eine Ausstellung des Deutschen Kunstrates. 5. September – 10. Oktober 1965, Köln*.

Dağlı, Erkan “Alman Büyükelçilerinin Gözüyle Türk-Alman İlişkileri (1900-1938)”, *Atatürk Dergisi*, V/1, (2016), s. 93-118.

Ekin, Nusret, “Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Türk-F.Alman İlişkileri” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 45, (2011), s. 290-294.

Ekşi, Muharrem, “Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, Nobel Yayınları, Ankara 2015, s. 346 – 363.

Eşel, Gökhan, “Federal Alman Dışişleri Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Dönemi Türk-Alman İlişkilerinde 1957 Seçim Süreci”, *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, V/3, (2020), s. 868-892.

Keser, Melda, “Philipp Schwartz: Türkiye’ye ve Alman Göçmenlere Katkıları”, *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. II/5, (2020), s. 75-89.

Kılıç, Sezen, *Türkiye’deki Alman Okulları (1852’den 1945’e kadar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

Koçak, Cemil, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

Maure, Ingeborg, *Kunst und Kultur der Hethiter, Eine Ausstellung d. Dt. Kunstrates 9. April-29. Mai 1961, Berlin*, Wallraf-Richartz-Museum, Berlin 1961.

- Nicolson, Harold, *Diplomasi*, Çev. Mete Ergin, Altın Kitap Yayınevi, İstanbul 1970.
- Nye, Joseph S., *Yumuşak Güç*, BB101 Yayınları, Ankara 2020.
- Öğreten, Ceyhan, “Türkiye’de İlk Kültür Bakanlığı Denemesi: Talât Sait Halman’ın “Kültür Devrimi” (13 Temmuz 1971 – 13 Aralık 1971)”, *4 th International Culture, Art And Literature Congress April 1-3, 2022*, ANAS, Folklore Institute, Azerbaijan 2022, s. 188-200.
- Öncü, Ali Servet – Erkan Cevizliler. “Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: “Avrupa Konseyi” ve Türkiye’nin Konseye Üyeliği Meselesi”, *Gazi Akademik Bakış*, VII/13, (2013), s. 15-44.
- Pınar, Nedret, “Türkiye’de Alman Kültürü ve Goethe”, *Erdem*, VI/16, (1990), s. 253-264.
- Purtaş, Fırat, “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi”, *Akademik Bakış*, VII/13, (2013), s. 1-14.
- Reyhan, Cenk, “Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)”, *Bellekten*, LXIX/254, (2005), s. 217-266.
- Sandıklı, Atilla, *Türkiye’nin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*, Bilgesam Yayınları, İstanbul 2015.
- Sevin, Efe, “Türksoy Üzerinden Türk Kamu Diplomasisinin Dış Politikaya Etkisine Bir Bakış”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, Nobel Yayınları, Ankara 2015, s. 465-498.
- Şermet, Sevim Karabela, “Alman Oryantalizminde Özel Bir İsim: Otto Spies ve Türkoloji Hizmetleri”, *Turkish Studies*, IX/5, (2014), s. 1189-1203.
- Telci, İsmail Numan, “Yumuşak Güç ve Düşünce Kuruluşları: Türkiye Örneği”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, Nobel Yayınları, Ankara 2015, s. 519-550.
- Thiele, Ernst, *Kunst und Kultur der Hethiter: Eine Ausstellung des deutschen Kunstrates e. V., und des Rautenstrauch-Joest-Museums der Stadt Köln*. Wallraf-Richartz-Museum, Köln 1961.
- Tınar, Yaşar, *Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün Cumhuriyet Yıllarında Anadolu Faaliyetleri (1923-2011)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2013.
- Tokmak, Mehmet Can, *Kültürel Diplomasi Perspektifinden Uluslararası İletişim Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Temsilcilikler Üzerine Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020.
- Tuncer, Hüner, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995.
- Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları, İstanbul 2015.
- Ünalnı, Ahmet Nafiz, “Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü”, *Bilig*, 91, (2019), s. 137-159.
- Yağmurlu, Aslı, “Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi”, *Selçuk İletişim*, II/12, (2019), s. 1182-1210.
- Zöllner, Oliver, “German Public Diplomacy, The Dialogue of Culture”, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ed. Nancy Snow and Philip M. Taylor, Taylor and Francis Group, New York 2008, s. 262-269.

Elektronik Kaynaklar

- Almanya’nın Türkiye’deki Dış Temsilcilikleri, “Kültür Alanında İkili Anlaşmalar”, <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/kultur/-/1797646?view=> [Erişim tarihi: 25.12.2022].
- Alman Akademik Değişim Servisi, “DAAD Hakkında”, <https://www.daad-turkiye.org/tr/hakkimizda/daad-hakkında/> [Erişim tarihi: 25.12.2022].

- Goethe Institut, “Etkinlikler Türkiye”, <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/ver.cfm> [Erişim tarihi: 30.12.2022].
- Goethe Institut, “Türkiye’de Almanca Kursları”, <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/spr/kur/gia.html> [Erişim tarihi: 30.12.2022].
- Goethe Institut, “Değişim Projeleri”, <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/spr/eng/aus.html> [Erişim tarihi: 30.12.2022].
- Alexander von Humboldt, “History”, <https://www.humboldt-foundation.de/en/explore/about-the-humboldt-foundation/history> [Erişim tarihi: 25.12.2022].
- Orient Institut İstanbul, “Enstitü”, <https://www.oiiist.org/tr/institut/> [Erişim tarihi: 25.12.2022].
- Almanya’nın Türkiye’deki Dış Temsilcilikleri, “Özel Alman Lisesi”, https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/kultur/-/1797674?view=#content_0 [Erişim tarihi: 25.12.2022].
- Almanya’nın Türkiye’deki Dış Temsilcilikleri, “DAI-Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul”, <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/kultur/-/1797670?openAccordionId=item-1797682-0-panel&view=> [Erişim tarihi, 30.12.2022].
- Almanya’nın Türkiye’deki Dış Temsilcilikleri, “Arkeolojik İşbirliği’ne Tarihi Bakış”, <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/kultur/historische-notizen-archaeologie/1797600> [Erişim tarihi: 25.12.2022].
- <https://uis.unesco.org/en/uis-student-flow> [Erişim tarihi: 18.06.2023].

TURKISH-GERMAN CULTURAL DIPLOMACY AND 1957 CULTURAL AGREEMENT

Ceyhun ÖĞRETEN*

This article explores the impact of cultural diplomacy, a component of soft power, on Turkish-German relations. The historical roots of Turkish-German diplomatic relations date back 700 years. Over the centuries, these relations have evolved in various aspects, including politics, military, and economics, representing elements of hard power. However, cultural interaction between the two nations began to take shape in the 19th century, marking a significant shift. In particular, the activities of the German Military Mission in the Ottoman Empire during that era played a crucial role in fostering cultural exchanges between the two countries. It is worth noting that these early interactions were often dominated by German propaganda efforts

The diplomatic relations between the two countries, which had been allies during the First World War, were officially established after 1924. Following the proclamation of the Republic of Turkey, mutual engagements flourished in various areas, including urban planning, art, archaeology, student exchanges, and language. The period of the Cold War, which began after the conclusion of the Second World War, saw the emergence of the concept of integration with European states under the leadership of the United States, culminating in the establishment of the Council of Europe in 1949. The decisions made by member states of the Council of Europe to foster mutual cultural relations played a significant role in accelerating cultural closeness between Turkey and West Germany. In line with the Council's decisions, collaborative efforts were initiated in areas such as the circulation of cultural artifacts, scientific research, pooling of financial resources, and support for private associations dedicated to promoting European culture. Consequently, Turkey signed bilateral cultural agreements with several European states, with the Turkish-German Cultural Agreement being signed in 1957 as part of this endeavor.

This article explores the impact of culture, a pivotal element of soft power, on the relationship between two countries within the context of the 1957 Cultural Treaty. It also assesses the cultural and diplomatic activities conducted by Germany through public diplomacy institutions following the treaty, examining them from a public diplomacy perspective. For this research, various sources have been employed, including literature, official publications, archival documents, and

* Assistant Prof., MSU Air Force Academy Dean's Office, Department of Humanities and Social Sciences, Istanbul / Turkey, cogreten@hho.msu.edu.tr; ORCID ID: 0000-0003-3118-9304

information gathered through an oral interview conducted with the Turkish Ministry of Foreign Affairs.

As part of the agreement, both parties committed to establishing university chairs and similar educational programs dedicated to the language, literature, institutions, and history of the other nation. Additionally, they agreed to facilitate educational and training programs, as well as conferences. Measures were also put in place to support the development of cultural institutions within each other's territories. The agreement encompassed various cultural exchange activities, including the exchange of ancient artifacts, collaboration on archaeological research and excavations, the maintenance and restoration of historical monuments, the exchange of photographs of museum artifacts and library manuscripts, and access to each other's state archives. To oversee the implementation of these provisions, Permanent Miscellaneous Commissions were established, with a commitment to convene at least once a year as needed. This agreement had an initial duration of five years.

With the signing of the 1957 Cultural Agreement and the subsequent 1961 Labor Agreement, significant migration from Turkey to Germany began, particularly in the 1970s. This influx included skilled, educated, and qualified workers, and to this day, the movement of students, academics, and skilled professionals to Germany continues. Germany's robust economy and favorable working conditions for academics have played a pivotal role in driving this ongoing process. In this context, it would be accurate to assert that Germany has effectively transformed itself into a magnet for individuals of Turkish descent. The 1957 Cultural Agreement, alongside other initiatives, has significantly contributed to Germany's success in the realm of public diplomacy.

An additional protocol signed on May 26, 1986, expanded the scope of the Cultural Treaty, aiming to further enhance cultural interaction between the two countries. Under this agreement, German teachers were dispatched to schools with the aim of supporting the reintegration of Turkish citizens who had returned to Turkey after residing in Germany. The status and role of these teachers were outlined in Article 18 of the original 1957 Treaty. The Cultural Treaty, along with the decisions made within its framework, facilitated the growth of cultural exchanges between Turkey and Germany. Germany, in particular, made significant efforts to establish the German language and culture as attractive focal points for Turks.

From Turkey's perspective, the treaty was seen as a means to enhance education and student training. It was anticipated that individuals educated within the German education system would contribute to Turkey's economic and cultural development. For Germany, the treaty was viewed as a means to increase the presence and influence of German culture and population in Turkey, while also enhancing the utility of the German language. It can be asserted that Turkish students who graduate while immersed in German culture and language through student exchanges under this agreement will positively influence German interests, particularly at decision-making levels.